

Lipusz Éva:

A KOLLEKTÍV BIZTONSÁGI SZERZŐDÉS SZERVEZETE

„A jövőbe vezető utat csakis a múlt alapos ismeretében tűzhetjük ki: az emberiség mindig elkövetett hibáiból okul.”¹

Leonyid Leonov

Rezümé:

A Szovjetunió felbomlása után a posztszovjet térségben biztonsági vákuum keletkezett. A szovjet utódállamok a civilizált szétválást a Független Államok Közössége létrehozásával kívánták lebonyolítani, a katonai-biztonsági együttműködés céljából pedig 1992-ben aláírták a taskenti szerződést, vagy más néven Kollektív Biztonsági Szerződést. Az évek során a közös célok és kihívások szorosabbra fűzték a tagok közötti kapcsolatot, amely 2002-ben a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetében intézményesített formát öltött, és azóta jelentős fejlődésen ment keresztül.

Kulcsszavak:

Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete, Független Államok Közössége, posztszovjet térség, katonai együttműködés.

THE COLLECTIVE SECURITY TREATY ORGANIZATION

Abstract:

After the collapse of the Soviet Union, security vacuum appeared in the postsoviet space. The USSR's successor states wanted a civilised disunion with the help of the Commonwealth of Independent States. For military security cooperation, they signed a treaty, the Collective Security Treaty in Tashkent in 1992. Due to their common aims and challenges, the members have developed close relations, and they established a new organization, the Collective Security Treaty Organization in 2002 and during the last years the CSTO passed through a remarkable development

Key words:

Collective Security Treaty Organization, The Commonwealth of Independent States, postsoviet space, military cooperation.

A Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete (a továbbiakban: KBSZSZ), egy olyan posztszovjet térségen belüli, katonai és biztonságpolitikai csoport, amely 2012 őszén ünnepelte alapításának tizedik évfordulóját. A jelen tanulmánynak nem célja a több mint hatvanévnnyi fejlődéstörténetével mára globális feladatvállalásra is képes NATO, valamint a tíz éve szervezetté alakult KBSZSZ hatalmi súlyának összehasonlítása. Utóbbi azonban létrejötté és jövőbeni perspektívája miatt mindenképpen figyelmet érdemel a biztonságpolitika globális színterén.

¹ http://www.citatum.hu/szerzo/Leonyid_Leonov (Letöltés dátuma: 2012. 11. 01.)

Ahhoz, hogy megértsük, milyen történelmi előzményei voltak a KBSZSZ megteremtésének és milyen biztonsági garancia-deficit hívta életre, előbb időben tekintsünk vissza a Szovjetunió felbomlásának körülményeire.

Előzmények

Az 1985-ben a szovjet pártfőtitkári székbe kerülő Mihail Gorbacsov újító, modernizációs elképzelései túlnőttek szülőatyjukon és elsőként gazdaságilag tették lehetetlenné a rendszer további működését. Gorbacsovnak köszönhetően újraindultak a fegyverzet-leszerelési tárgyalások az Amerikai Egyesült Államokkal, ami véget vetett a „kishidegháború” éveinek. A két szuperhatalom vezetőjének 1989. december 2–3. között, Máltán tartott csúcstalálkozásán a szovjet pártfőtitkár kijelentette, hogy a Szovjetunió nem avatkozik be többé a kelet-európai országok belügyeibe és nem gördít akadályt a Szovjetuniótól való elszakadásuk elé. Ez elindította azt a folyamatot, aminek következtében a szovjet befolyási övezet országai egymás után váltak ki a szovjet szocialista blokkból és nyilvánították ki függetlenségüket.

A rendszerváltás folyamatában úttörő szerepe volt Lengyelországnak és Magyarországnak egyaránt. A békés forradalmak szele viharoként söpört végig a térségen és szabad választások zajlottak. Történelmi fordulópontot jelentett az újraegyesülő Németországban a hidegháborús jelképpé vált berlini fal leomlása is 1989. november 09-én. 1991. február 25-én, Budapesten aláírták a Varsói Szerződés katonai szervezetének megszűnését, amely április 1-jén lépett hatályba. A szervezet politikai szárnyának működése hivatalosan 1991. július 1-jén ért véget.

Gorbacsov ekkor még hitt abban, hogy ha a kelet-közép-európai befolyásukat el is veszítették, a Szovjetunió eszménye és a kommunista párt vezető szerepe még átmenthető az új korszakba is. Ez az álom nem tartott sokáig, mert maga a Szovjetunió is bomlásnak indult. Elsőként a balti államok váltak ki az unióból, majd sorra következtek a többiek, egészen Üzbegisztán 1991. december 26-i kilépéséig.²

Az 1991 nyár végi Gorbacsov elleni, sikertelenül végződött puccskísérlet politikailag is végképp szétbomlasztotta a rendszert. Egyidejűleg végleg semmivé foszlott a Szuverén Államok Uniója létrehozásáról szóló terv.³

1991. december 25-én Mihail Gorbacsov a karácsonyi televízióadásban lemondott a Szovjetunió elnöki posztjáról. Ezzel a végső momentummal a Szovjetunió gyakorlatilag megszűnt létezni és a több évtizedes hidegháborús korszak is lezárult.

Arra minden utódállam vezetői számíthattak, hogy a kiválás nem fog könnyen menni. A hirtelen jött szabadság ugyanis nagyfokú bizonytalansággal is párosult, hiszen az egyre inkább globálissá váló világunkban számtalan kihívással szemben már önállóan kellett fellépniük. Ez volt az egyik oka annak, amiért többen nem is akartak teljesen megválni az őket összekötő hatalomtól.

² A 15 utódállam függetlenedési folyamata a következőképp alakult: Örményország (1991. 08. 23.), Azerbajdzsán (1991. 08. 30.), Fehéroroszország (1991. 08. 25.), Észtország (1991. 05. 08.), Grúzia (1991. 04. 09.), Kazahsztán (1991. 12. 16.), Kirgizisztán (1991. 08. 31.), Lettország (1991. 08. 21.), Litvánia (1990. 03. 11.), Moldova (1991. 08. 27.), Oroszország (1991. 12. 12.), Tádzsikisztán (1991. 09. 09.), Türkmenisztán (1991. 10. 27.), Ukrajna (1991. 08. 24.), Üzbegisztán: (1991. 12. 26.).

³ Eszerint az államok az addigi autonómia helyett szuverén államokként működtek volna tovább, ám mindezt egy Moszkva központú föderáció és a közös védelmi és biztonsági határok megtartásával együtt képzelték el. Ld. Dalos György: Gorbacsov – Ember és hatalom. Napvilág Kiadó 2011, 11–28. p.

Maga Oroszország is hatalmas változással volt kénytelen szembenézni mind politikai, mind gazdasági és társadalmi téren. A belső folyamatok rendkívül sok problémát hoztak felszínre és mindez egy időre elvonta figyelmét az utódállamok sorsáról.

Arról is gondoskodnia kellett az új orosz vezetésnek, hogy hatalmas védelmi rendszereit kivonja az immáron szuverén államok területéről. Újra kellett definiálni azt is, hogy megváltozott hatalmi potenciálja függvényében hova pozicionálja magát az Oroszországi Föderáció a nemzetközi közösségben. Mindeközben nem szabad elfelejtenünk, hogy egy olyan állam kívánta magát demokratikus rendszerként felépíteni, amely a történelme során még soha nem szerepelt a demokráciák sorában.

A Független Államok Közössége

A Szovjetunió megszűnésével egy olyan hatalmas biztonsági vákuum keletkezett a térségben. Megszűnt a Szovjetunió közös hadserege is, a szuverén államoknak önálló védelmi rendszert kellett felépíteniük.

Az átmenetet előkészítése és az egykori tagállamok közti további együttműködést biztosítása céljából 1991. december 8-án az Oroszország, Ukrajna és Belarusz létrehozták a Független Államok Közösségét (FÁK), ezzel kinyilvánították a Szovjetunió nemzetközi jogi értelemben vett megszűnését is. 1991. december 21-én az Alma-Atában (Kazahsztán) készült jegyzőkönyv aláírásával kilenc szovjet utódállam csatlakozott az új szövetséghez.⁴

A szövetségbe tömörült országok államfőinek tanácsa 1993. január 22-én fogadta el a FÁK Alapokmányát, amit Moldova csak 1994-ben, Türkmenisztán 2000-ben ratifikált, Ukrajna viszont a mai napig sem. A FÁK ma 11 tagot számlál.⁵

A Szovjetunió szétesése és a Varsói Szerződés az 1991-es felbomlása akár azt is jelenthette volna, hogy többé nincs szükség katonai tömbökre, hiszen a hidegháborús szembenállás már a múlté, a szervezetek létrejöttének okai megszűntek. Ám a NATO, mint a világ nyugati felének katonai szervezete, tovább működött. A szuperhatalmi szembenállás megszűnt, hiszen a Szovjetunió darabjaira hullott, a romjain létrejövő új államok – köztük Oroszország – pedig regionális hatalmi státuszba zuhant.

A világszerte zajló konfliktusok az új korszak kezdetével sem oldódtak meg. Sőt, még több válsággóc alakult ki, amely a NATO-t működésének, szervezeti struktúrájának, valamint feladatrendszerének újrafogalmazására készítette s ez a transzformációs folyamat a mai napig tart. Az orosz vezetés azonban már az önállóvá válás kezdetén, 1991-ben csatlakozott a felek közötti párbeszédet elősegítő Észak-atlanti Együttműködési Tanácshoz⁶ és a NATO–orosz kapcsolatrendszer később további szervezeti keretekkel bővült.

A posztszovjet térségben keletkezett biztonsági vákuum és a NATO fennmaradása arra ösztönözte az érintett államokat, hogy letegyék a saját védelmüket biztosító új szövetség alapköveit.⁷

⁴ A FÁK térségből a Baltikum három állama: Észtország, Lettország és Litvánia maradtak ki véglegesen, amelyek nem is tekintik magukat szovjet utódállamnak.

⁵ Türkmenisztán 2005 óta megfigyelői státusszal társult tagjai a szervezetnek, Grúzia pedig a 2008-as háború után döntött a kilépés mellett.

⁶ 1997-ben Euro-atlanti Partnerségi Tanácsá alakult át.

⁷ Szatmári László: A NATO–Oroszország Tanács.

Ld. http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/2008_elektronikus/2008_e_11.pdf (Letöltés dátuma: 2013. 04. 09.)

A Kollektív Biztonsági Szerződés

A szomszédos államok, illetve az azonos geopolitikai szubrégióba tartozó országok sokkal inkább engedtek az egymással szembeni nézeteltéréseiknek, ellenséges érzéseiknek és bizalmatlanságuknak, mintsem annak, hogy bármilyen hatékony és hosszú távon is működőképes szövetségben lépjenek fel az orosz dominancia ellen.

A térség külpolitikai szétválásának folyamatát jelezte, hogy az 1990-es évek folyamán mindinkább megjelent az orosz állami retorikában az az irányvonal, miszerint Moszkva létfontosságú érdekszférájának tekinti a posztszovjet térséget (más néven a „közel külföldet”), melynek határain belül bizonyos politikai előjogokra is igényt tart. Az előjogokra főként azért tartott igényt Moszkva, mert a széthullás után kirobbanó konfliktusokban nagyrészt orosz békefenntartó csapatok vállaltak szerepet, amely megterhelte az egyébként is nehéz helyzetben lévő orosz gazdaságot. A helyzet mára sem sokat változott abból a szempontból, hogy az orosz haderő csapatainak jelentős része jelenleg is a „közel külföldet” országaiban állomásozik. Fontos megemlíteni, hogy a Szovjetunió felbomlása és a 15 utódállam létrejötte után a szovjet haderő szétszórta, a már független országok területén maradt. Ezeket Oroszországnak vissza kellett szállítania és gondoskodni a biztonságos elhelyezésükről. Több országban maradt Moszkvának katonai támaszpontja.

Az Oroszországi Föderáció, Kazahsztán, Kirgizisztán, Üzbegisztán, Tádzsikisztán és Örményország képviselői 1992. május 15-én Taskentben Kollektív Biztonsági Szerződés (KBSZ) néven megállapodást kötöttek, amely a későbbi szervezet alapjául szolgált. (A dokumentumot sokszor taskenti szerződésként is emlegetik.) A szerződéshez 1993-ban előbb Azerbajdzsán (szeptember 24.), majd Grúzia (december 9.), végül pedig Fehéroroszország (december 31.) is csatlakozott. A szerződés a ratifikációs eljárások befejeztével, 1994 áprilisában lépett hatályba. A Kollektív Biztonsági Szerződés kezdetben 5 évre szólt, amely lejártakor újabb 5 évvel meghosszabbítható.

A biztonsági és védelmi együttműködés kereteit lefektető megállapodás máig a FÁK-térség legkomolyabb kölcsönös kötelezettségeket kialakító államközi dokumentuma. A szerződés célja: egy egységes védelmi térség létrehozása által garantálni az aláíró államok biztonságát és szuverenitását mind a külső, mind a belső veszélyekkel szemben. Erre az újabb összefogó erőre azért is volt rendkívül nagy szükség, mert a függetlenedés után sok konfliktus bukkant fel újra a múltból, vagy azért, mert egyes területek, etnikumok nem alapíthattak önálló államot.

A résztvevők biztonságuk garanciáját azonban továbbra is az orosz rakétaerőben látták. 1993 decemberében létrehozták az ún. katonai együttműködési törzset, amelynek rendeltetése a szerződő országok vezérkarai tevékenységének összehangolása.

A Kollektív Biztonsági Szerződés 2. paragrafusa kimondja, hogy a részes államok bármelyikének biztonságát, vagy területi integritását fenyegető helyzetben azonnal működésbe lépnek az államközi konzultáció mechanizmusai. A 4. paragrafus garantálja, hogy amennyiben a szerződés bármely tagját agresszió érné, úgy a többi tagállam a támadás elhárításához szükséges minden segítséget megad, beleértve a katonai támogatást is. Ebből szintén érezhető, hogy ezek az alapelvek a NATO mintájára jöttek létre.⁸

A szovjet utódállamok hiába lettek volna már akkor is nyitottak a nyugati partnerekre, a Nyugat akkor még távol maradt a posztszovjet térség konfliktusaitól.

⁸ http://www.odkb.gov.ru/start/index_azbengl.htm (Letöltés dátuma: 2013. 04. 08.)

Ők csak az 1990-es évek közepétől jelentek meg a térségben és leginkább az USA képviselőjében. Ennek előkészítéseként 1994-ben elindították a NATO Békepartnerségi programját (Partnership for Peace), amely a széleskörű együttműködést hivatott erősíteni számos országgal, köztük a posztszovjet térséggel. A Szovjetunió széthullása után ez volt az európai biztonság megszilárdításának egyik keretrendszere, amely segítséget nyújtott a résztvevőknek a NATO-taggyá válás folyamatában, kapocsként szolgált a semlegességüket deklaráló államokkal, illetve a NATO-tagságra hosszabb távon aspiráló országokkal. Ennek köszönhetően lassan kirajzolódni látszott az a fajta elhatárolódás, amely néhány posztszovjet államot újra vagy továbbra is szorosan Oroszországhoz kötött, míg másokat inkább tisztos távolságtartásra, óvatosságra intett. Érdeemes megemlíteni, hogy az ekkoriban zajló délszláv válság kezelésénél 1995-től már az oroszok is kivették részüket a békepartnerségből eredő katonai és a diplomáciai feladatok végrehajtása terén.

A GUAM létrejötte

A későbbiek folyamán néhány tagország elégedetlen lett a KBSZ által nyújtott biztonsági garanciával. 1997-ben Azerbajdzsán, Grúzia és Üzbegisztán nem járult hozzá annak meghosszabbításához, 1997 májusában pedig Grúzia, Ukrajna, Azerbajdzsán és Moldova létrehozták a Szervezet a Demokráciáért és Gazdasági Fejlődésért (GUAM) megnevezésű regionális képződményt.⁹

Az energetikai kérdések mellett a politikai érdekek is fontos szerepet játszottak a GUAM létrehozásában. A főként kereskedelmi, de katonai együttműködésre is törekvő GUAM-csoport szerette volna kikerülni az oroszokat a Kaszpi-tenger energiaforrásainak kiaknázása és exportálása során. A szerződő felek ezzel demonstrálták az oroszoktól való elszakadási szándékukat és érzékeltették a Nyugat felé mutató külpolitikai irányváltást. A GUAM azonban mára inkább kiüresedni látszik, mintsem hogy valódi ellenálló erőt testesítene meg az Európai Unió és Oroszország határán.

Érdeemes megemlíteni Üzbegisztán viszonyát ezekhez a szerződésekhez. A GUAM 1999 májusa és 2005 között az éppen Amerika-barát irányvonalat követő Üzbegisztánnal bővült ki s lett egy rövid időre GUUAM. Az üzbég hintapolitikát jól érzékelteti, hogy miután 2005-ben az USA és Karimov rezsimjének kapcsolata megromlott, rögtön kiléptek a GUUAM-ból és 2006 júniusától ismét a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetéhez csatlakoztak. Az iszlám Karimov vezette Üzbegisztán a saját bőrén is egyre erőteljesebben megtapasztalta az Afganisztán irányából érkező fenyegetés hullámain, amiben Moszkva biztonsági támogatásának hiányát látták bebizonyosodni. A politikai érdekek ütközésének és közeledésének állandó körforgását jelzi a nemzetközi életben, hogy néhány év elteltével Üzbegisztán és az USA már újra fontos szövetségesként köszöntötték egymást. Az afganisztáni helyzet stabilizálása érdekében az USA stratégiai támaszpontokat és logisztikai raktárakat kívánt létesíteni az országban, az üzbégeknek nyújtott pénzügyi és a katonai támogatásért cserébe. Ez az oroszok számára a befolyásuk és nemzetközi tekintélyük csorbulását jelentette volna. Karimov 2012. június 28-án felfüggesztette állandó tagságukat a KBSZSZ-ben s csupán társult tagok maradtak. Nem sokkal ezután azonban újabb fordulat következett, mert az amerikai lobbis gyengének bizonyult Karimov új külpolitikai stratégiája miatt, amelynek lényege, hogy semlegességüket deklarálva be kívánják tiltani a területükön lévő bármely katonai

⁹ A szervezet megnevezése a négy tagállam: Grúzia, Ukrajna, Azerbajdzsán és Moldova országnevek kezdőbetűinek egymás mellé helyezéséből áll össze.

támaszpont működtetését. Így egyelőre az üzbég–amerikai katonai bázis továbbra is csak terv marad.

Hasonlóan élénk érdeklődést mutat az amerikai vezetés Közép-Ázsia egyéb országai iránt, ám a versengés azok megszerzéséért továbbra is folytatódik. Moszkva pedig, az USA lépéseinek ellensúlyozásaként, a kirgizekkel erősíti katonai szövetségét, ahol Atambajev elnök szerint az afgán kivonulással párhuzamosan, 2014-ben az amerikai bázis is bezárja kapuit. A demokratikus nagyhatalmak pedig újra és újra szemet hunynak a térség rezsimeiben zajló, emberi jogokat sértő folyamatok felett, ha vannak olyan célok az iszlám szélsőségeség és a terrorizmus elleni harc területén, amelyek stratégiai szinten magasabb prioritást élveznek.¹⁰

Az erős Oroszország stratégiája

A válságos jelceni évek után 2000-tól a határozott fellépésű Putyin és Medvegyev „tandemének” kezébe került az orosz vezetés, akik megpróbálták minden területen dinamizmust hozni az Oroszországi Föderáció belső életébe és külső kapcsolatrendszerébe egyaránt.

Saját stabilizációjának megteremtését követően Moszkvának még fontosabbá vált a posztszovjet térséggel való integráció elmélyítése, erősítése és az orosz nagyhatalmi státusz visszaszerzése. Növelte a biztonságpolitikai egymásrautaltság mértékét az is, hogy a világ erőviszonyai jelentős átrendeződésének lehetünk szemtanúi napjainkban, ahol az amerikai 9/11 terrortámadások után indított terrorizmus elleni háborúban már az oroszok is más színben tűntek fel.

Az USA – szembesülve saját sebezhetőségével – elismerően nyilatkozott az oroszok terrorizmus elleni harcáról, ami együttműködési lehetőséget is kínált a nyugati feleknek saját céljaik megvalósításához. A 2001-ben indított afganisztáni és a 2003-as, elhúzódó iraki háború mind inkább éreztette hatását, hiszen a szovjet utódállamoknak a háborús övezetekhez való közelsége nagy veszélyforrást jelentett és jelent ma is a térség egészére nézve.

Putyin a régi tekintély visszaszerzése érdekében – a katonai szövetség irányítása mellett – igyekszik a különböző gazdasági integrációs kezdeményezések által Oroszország gazdasági hatalmát és a FÁK-on belüli kohéziót is a lehető leghatékonyabb módon erősíteni.

A Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete

A Kollektív Biztonsági Szerződés lejártá remek alkalmat teremtett arra, hogy a katonai együttműködés területén is szorosabbra fűzzék a kapcsolatot. A csoport a szerződés 5+5 éves időtartamának letelte után intézményesült formában folytatta tovább működését. Így jött létre egy nyitott, kormányközi katonai tömbként 2002. október 7-én, a moldovai Kisinyovban a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete (KBSZSZ), amely 2003. szeptember 18-án lépett hatályba.

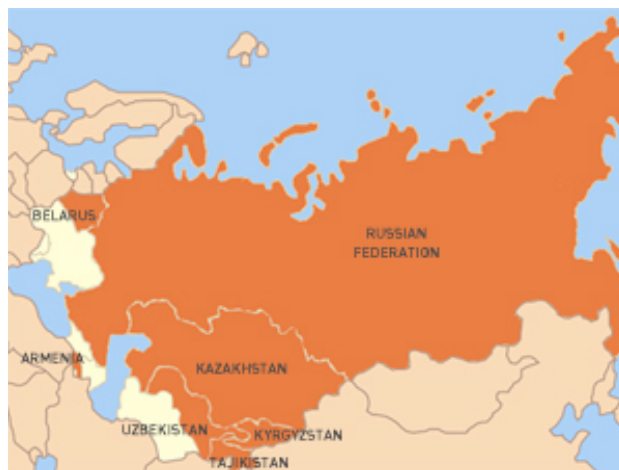
A KBSZSZ központjának a fehérorosz főváros, Minszk ad otthont, míg a katonai parancsnokság Moszkvában található. Tagjai: Fehéroroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszországi Föderáció, Örményország, Tádzsikisztán, Üzbegisztán (2012. június 28. óta csak társult tag).

¹⁰ <http://www.honvedelem.hu/cikk/33132> (Letöltés dátuma: 2013. 04. 06.)

A KBSZSZ legfontosabb szerve a Kollektív Biztonsági Tanács, amelynek elnökségét a tagországok éves váltásban látják el. Félévente tartanak csúcstalálkozót a tagországok képviselői különböző szakértők és egyéb meghívottak bevonásával. A Védelmi Miniszterek Tanácsa a katonai-műszaki és védelmi kérdésekben, míg a Külügyminiszterek Tanácsa a külpolitikában lát el a konzultatív funkciókat, a koordinációért pedig az Állandó Tanács a felelős. A Parlamenti Közgyűlés előtt tárgyalják meg a szervezet számára fontos ügyeket, míg a szervezet arca maga a főtitkár (jelenleg Nikolai Bordyuzha).

2002-ben megalakult a NATO–Oroszország Tanács, amely újabb mérföldkövet jelentett a felek 1991 óta formálódó viszonyában. Az együttműködés mélyítésének háttérében az Amerikai Egyesült Államokat ért 2001-es terrortámadásokat találjuk, amely után az amerikaiak is más nézőpontból kezdték szemlélni az oroszoknak a két csecsen háborúban tanúsított magatartását. A párbeszédet biztosító fórumon a politikai elképzelések összehangolását, a globális biztonsági problémák kezelését és azok lehetőség szerinti megelőzését tűzték ki célul. Oroszország javuló NATO-kapcsolatai pedig döntő hatást gyakoroltak a saját regionális katonai szervezetük kooperatív biztonsági sikerére.

2004 decemberében a KBSZSZ megfigyelői státuszt kapott az ENSZ-ben és együttműködik az ENSZ Antiterrorista Bizottságával, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezettel (EBESZ), az Európai Unióval.

A Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete
hatáskörének kiterjedése

A kép forrása: <http://rt.com/news/csto-a-nato-for-the-east/>
(Letöltés dátuma: 2012. 11. 10.)

Moszkva nem nézi jó szemmel a transzatlanti katonai szövetség keleti irányú terjeszkedését és az Európai Unió ún. Keleti Partnerség (Eastern Partnership) programját. Annak ellenére sem, hogy maga Oroszország is a NATO stratégiai partnere.

A KBSZSZ 2005-ben hajtotta végre Tádzsikisztánban a *Rubezs 2005* nagyszabású hadgyakorlatát. A FÁK és a KBSZSZ a 2006–2010-es időszakban kollektív biztonsági és katonai együttműködési programot valósított meg.

2007-ben megtörtént a Sanghaji Együttműködés Szervezetével (SCO) is a kapcsolatfelvétel, amelyben az Oroszországi Föderáció az egyik főszereplő. 2007 októberében békefenntartó erőket hoztak létre ENSZ mandátum alatt, amelyek olyan problémák ellen harcolnak, mint a terrorizmus, a migráció, a szervezett bűnözés és a kábítószer kereskedelem. Ez utóbbi területen a KBSZSZ jelentős sikereket

könnyvelhet el és kiterjedtebb együttműködést szorgalmazna az Afganisztánban állomásozó szövetségi erőkkel.

A különböző hadgyakorlatok és a szükséges felszerelések, haditechnikai eszközök jól demonstrálják az orosz hadiipari fejlesztések eredményeit és a KBSZSZ, mint regionális katonai csoport, remek lehetőségeket biztosít az oroszoknak a tagországokba irányuló fegyverexport lebonyolításához és volumenének növeléséhez. Az orosz haderő képességeinek kemény próbája volt a '90-es években zajló két csecsen háború és a 2008. augusztusi orosz–grúz háború. Ezek kétségeket ébresztettek a haderő felkészültségével szemben, a konfliktus orosz fél általi rendezése pedig erős nemtetszést és eltávolodást szült a nemzetközi közösségben.

Már a függetlenné válás óta elindult a haderő teljes körű átalakítása az oroszoknál, de a háborús tapasztalatok nyomására 2008-tól gyökeres haderőreformra, átfogó, hosszú távú hadiipari fejlesztésekre, valamint stratégiai átalakításokra került sor.

2009 februárjában megállapodást kötöttek a NATO-éhoz hasonló, mintegy tizennégyezer fős kollektív gyorsreagálású erő létrehozásáról, amely többségében orosz katonákból épülne fel.¹¹ Célja a terrorizmus elleni fellépés, valamint a természeti katasztrófákra és a külső fenyegetésekre való reagálás. A gyorsreagálású erők felállítása azonban nem a tervezett ütemben haladt.

Láthatjuk, hogy bár a hidegháborús nagyhatalmi szembenállás korszaka elvben már lezárult, a felek közötti kapcsolatot azóta is a rivalizálás-kooperálás kettőssége hatja át. A 2010 februárjában elfogadott új orosz katonai doktrínában is egyértelműen a NATO-bővítés szerepelt első helyen a katonai jellegű veszélyek sorában, mivel Ukrajna és Grúzia bizonytalan jövőbe helyezett NATO-tagsága és a NATO globális katonai szerepre törekvése erős ellenérzést vált ki a Moszkvában, valamint a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetében is. Az állandósult kettősséget jelzi viszont, hogy a doktrína későbbi pontjánál az együttműködő partnerek között is ott találjuk a NATO-t.

A Nyugat és Oroszország kapcsolatában a másik feszültségforrást a hosszú évekre visszanyúló európai rakétavédelmi rendszer terve generálja, melynek deklarált célja az európai térség védelmének biztosítása. Ezt Moszkva a maga ellen irányuló lépésként értelmezi a rakétavédelmi rendszer hatótávolsága miatt, míg a nyugati fél pusztán az iráni atomfenyegetés elleni védekezési vonalként tünteti fel.

Amikor Oroszország kinyilvánította azon szándékot, miszerint maga is részt kíván venni a rendszer építésében, a NATO ezt arra hivatkozva vétőzta meg, hogy Oroszország nem a NATO-tagja. Ez az oroszokkal való viszony elmérgesedéséhez vezetett, s a kelet-közép-európai telepítések is kudarcba fulladtak, miután Moszkva a lengyel- és csehországi tervek megvalósulása esetén aszimmetrikus válaszlépést helyezett kilátásba. Emiatt az amerikaiak a szárazföldi telepítések helyett egyre inkább a haditengerészeti megoldást preferálják.¹²

Ezek a problémák összehozzák a két tömböt és egyben állandó alkupozíció alapjául is szolgálnak a tárgyalások során. Az egyeztetések során több-kevesebb sikerrel folyamatosan próbálják közelebb hozni a különböző álláspontokat. A fenti területeken tapasztalt érdekellentétek pedig még inkább indokoltá teszik az oroszok

¹¹ A kontingens rendeltetése: a kaukázusi és a nyugati irányokból, illetve az Afganisztánból érkező fenyegetésekre való reagálás.

¹² Dr. Szternák Györgynek a Hadelmélet kurzus keretében 2013. 03. 27-én elhangzott előadása

szemében a posztszovjet térség önálló katonai szervezetét és képességeik fejlesztését.¹³

2011-től a KBSZSZ-gyakorlatok főként a közép-ázsiai térségben zajlottak és ma is éles harc folyik a terület katonai bázisaiért. 2011 júniusában a Csatorna – Nyugat különleges művelet keretében sikeres akciósorozatot hajtottak végre a drogkereskedelem megfékezése érdekében. Az afganisztáni szövetségesi erők utánpótlásában, logisztikai támogatásában fontos szerepet játszik a KBSZSZ, mert az oroszok biztosítják az Északi Szállítási Útvonalat.

A katonai képességek fejlődését mutatja, hogy 2012 szeptemberében a Kaukázus–2012 hadgyakorlat keretében az orosz csapatok sikeresen demonstrálták erejüket. A manőverekben több mint nyolcezer katona, 200 harci gép, 100 tüzérségi löveg és 10 hadihajó vett részt.

A NATO–Oroszország viszony kettősségét jelzi az is, hogy 2012 novemberében egyidejűleg kezdtek hadgyakorlatokba, melyek közül a közös gyakorlat „Éber égbolt” címen zajlott le. Ennek keretében a feltételezett légi terrorizmus ellen hajtottak végre feladatokat. A másik akció viszont a NATO keretein belüli Cyber Coalition 2012 fedőnevű manőver volt, ahol a kibertérségben Oroszország „játssza” az ellenfél szerepét a forgatókönyv szerint egy potenciális hackertámadás esetén.

Ugyancsak 2012 őszén a KBSZSZ csapatai Kazahsztánban tartottak békefenntartó gyakorlatokat, amelyek szintén az afgán oldalról várható fenyegetésekre készítik fel a térség országait. Ez egyben azt is jelenti, hogy a jövőben egyre inkább orosz haditechnika eszközökkel fegyverzik fel újra a tömb országait. Egyidejűleg jelentős anyagi támogatást is nyújtanak számukra, hogy ütőképes erőt jelenthessenek egy esetleges támadás esetén, amely lehet egy etnikai konfliktus, gerillaháború, iszlám terrorista hullám vagy radikális csoportok fenyegetése.

A legutóbbi csúcstalálkozó 2012. december 19-én, Moszkvában zajlott a tagországok államfői és a KBSZSZ főtitkára, Nikolai Bordyuzha részvételével. A csúcson egy 18 részes határozatcsomag került elfogadásra, azok között a 2020-ig megvalósítandó katonai együttműködés sarokkövei. A napirendi pontok között szerepelt a hűvös transzatlanti–orosz viszony rendezése, Üzbegisztán tagságának felfüggesztése, az afgán helyzet jövőbeni alakulása, a szervezet szerepe a NATO-erők elhúzódozó katonai csapatkivonásai után fellépő problémák kezelésében, az elmúlt években végbemenő arabvilágbeli változások, különösen a jelenlegi szíriai polgárháború régióra gyakorolt destabilizáló hatása. A KBSZSZ a kooperáció mélyítését javasolja a mind az EU, mind a NATO számára, ám mindketten óvatosan közelednek a felajánláshoz.

A posztszovjet térség, s benne Oroszország, mint a szuperhatalmi létét veszített regionális nagyhatalom, megkopott dicsőségét azáltal is igyekszik visszaszerezni, hogy a közvetítő szerepét vállalja magára a Nyugat és Ázsia között. Moszkva azért is teszi ezt okosan, mert tudja, a XXI. században a világpolitika figyelme egyértelműen Ázsiára irányul és látja, hogy a transzatlanti viszonyban a közös fellépést igénylő érdekegyeztetések során éppúgy éles ellentétek uralkodnak olykor a felek között, mint az Európai Unió egyes tagállamai közti vitákban.

Moszkva ebben a bonyolult, szövevényes rendszerben a hídszerepet igyekszik minél inkább kihasználni a saját érdekeinek érvényesítésére. Ha Putyin a hosszú távú stratégiai céljaik elérésének érdekében ügyesen taktikázik az őket

¹³ http://carnegieendowment.org/files/2010russia_military_doctrine.pdf (Letöltés dátuma: 2013. 04. 08.)

körülvevő szövetségek között, és sikerül dominanciáját megőriznie a posztszovjet országokon belül, akkor a világ konfliktusainak katonai kezelésében ebben a kulcspozícióban egyre fontosabb feladatokat láthat el a jövőben a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete.

Összegzés

Bár sokszor emlegetik a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetét a NATO ellenfeleként, alapvetően értelmetlen összehasonlítani a hat évtizede létező és folyamatosan fejlődő NATO-val egy, még javában formálódó intézményrendszerrel.

A NATO-t jellemző, egyenlő felek közötti belső viták, fejlődési folyamatok olykor gátolják a gyors válaszokat – ezzel ellentétben a KBSZSZ-en belüli orosz dominancia képes olyan meggyőző erővel hatni a szervezet működésére, amely lehetővé teszi a rugalmasságot és a közös védelmi feladatok teljesítését.

A Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete csak az utóbbi években kezd jelentősebb tényezővé válni a nemzetközi közösség életében. Ennek ellenére érdemes komolyan venni, mert fontos szerepet játszhat a jövőben a posztszovjet régió belső konfliktusainak kezelésétől, az Iránhoz és Észak-Koreához fűződő feszült viszonyban való közreműködésen át, a NATO szövetségesi erők 2014-es afganisztáni kivonulása után a térség stabilizálásáig egyaránt.

Ahogy a hétköznapi életben, úgy a nemzetközi politikában is igaz, hogy a biztonsági percepció rendkívül fontos, mert minden megváltozhat egy pillanat alatt, legyen szó egy ország biztonságpolitikai helyzetéről, vagy a nagyhatalmak közötti viszony jellegéről. Egy biztos: bár Moszkva igyekszik minden téren visszaszerezni elveszített nagyhatalmi státuszát, ennél sok esetben erősebb érvnek bizonyulhat az, hogy a mai rendkívül összetett, globális konfliktusok és válságok kezelése terén csakis a különböző szerveződések együttes ereje hozhat előrehaladást és hosszú távú megoldást a béke és biztonság megteremtésében.

FORRÁSOK:

http://www.citatum.hu/szerzo/Leonyid_Leonov (Letöltés dátuma: 2012. 11. 01.)

http://en.wikipedia.org/wiki/Post-Soviet_states (Letöltés dátuma: 2012. 10. 29.)

Dalos György: Gorbacsov – Ember és hatalom. Napvilág Kiadó, 2011. 11–28. p.

Szatmári László: A NATO–Oroszország Tanács

http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/2008_elektronikus/2008_e_11.pdf (Letöltés dátuma:

Collective Security Treaty Organization (CSTO)

<http://www.globalsecurity.org/military/world/int/csto.htm> (Letöltés dátuma: 2013. 04. 08.)

<http://www.nato-russia-council.info/en/about> (A NATO–Oroszország Tanács honlapja (Letöltés dátuma: 2013. 04. 08.)

Uzbekistan withdraws from the CSTO once again

<http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/eastweek/2012-07-11/uzbekistan-withdraws-csto-once-again> (Letöltés dátuma: 2013. 04. 08.)

Dr. Szternák Györgynek a Hadelmélet kurzuson, 2013. 03. 27-én elhangzott előadása

First exercise of the CSTO Collective Rapid Reaction Force (CRRF)
<http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/eastweek/2009-10-21/first-exercise-csto-collective-rapid-reaction-force-crrf> (Letöltés dátuma: 2013. 04. 08.)

Foreign Military Bases in Eurasia
<http://books.sipri.org/files/PP/SIPRI18.pdf> (Letöltés dátuma: 2013. 04. 08.)

Tömösváry Zsigmond: Az európai rakétavédelmi rendszer – két nézőpontból.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2012_e_Tomosvary_Zsigmond.pdf (Letöltés dátuma: 2013. 04. 08.)

Second chance for CSTO http://russiancouncil.ru/en/inner/?id_4=406 (Letöltés dátuma: 2013. 04. 08.)

Russia's Relations with the CIS Countries: Outlook for 2020
http://russiancouncil.ru/en/inner/?id_4=1612#top (Letöltés dátuma: 2013. 04. 08.)

Central Asia Security Trends: Views from Europe and Russia
<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/PUB1063.pdf> (Letöltés dátuma: 2013. 04. 08.)

A drogkereskedelem elleni harc segít az extrémizmus elleni harcban
<http://hungarian.ruvr.ru/2011/07/07/52920770.html> (Letöltés dátuma: 2013. 04. 08.)

Hadgyakorlat Tádzsikisztánban <http://hungarian.ruvr.ru/2007/04/06/4574101.html>
(Letöltés dátuma: 2013. 04. 08.)

KBSZSZ-manőverek: Oroszország szövetségeseivel együtt védőpajzsot készít a Talibán ellen. http://hungarian.ruvr.ru/2012_10_08/90568554/ (Letöltés dátuma: 2012. 10. 28.)

"Kaukázus-2012": Putyin „kitűnőre” értékelte a hadgyakorlatot.
http://hungarian.ruvr.ru/2012_09_18/88597518/ (Letöltés dátuma: 2012. 10. 25.)

ODKB: mobilis béketeremtés <http://hungarian.ruvr.ru/2010/12/10/36605466.html>
(Letöltés dátuma: 2013. 04. 08.)

Sz. Bíró Zoltán: Oroszország visszatérése – kockázatok és lehetőségek. Külügyi Szemle, 2009/2. szám. 50–64. oldal